

УДК 82:821.112.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/48-3-10>**Руслана ГОНЧАРУК,***orcid.org/0000-0001-6858-1647**старший викладач кафедри практики німецької та французької мов
Рівненського державного гуманітарного університету
(Рівне, Україна) Ruslana_box_2@ukr.net***ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТІВ «FREUNDSCHAFT» ТА «LIEBE»
В НІМЕЦЬКОМОВНІЙ ДИТЯЧІЙ ЛІТЕРАТУРІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ
А. ЗОММЕР-БОДЕНБУРГ «DER KLEINE VAMPIR»)**

Представлена наукова розвідка присвячена темі дослідження вербалізації концептів та спробі аналізу способів вербалізації концептів «Freundschaft» та «Liebe» в тексті роману для дітей німецької письменниці Анжели Зоммер-Боденбург «Der kleine Vampir». Хоча на сьогоднішній день в лінгвістичній науці присвячено значну кількість наукових праць дослідженню концептів, проте дослідження концептосфери літератури для дітей лише починає привертати увагу науковців. Зміст та ідейне спрямування художньої літератури для дітей залишається дуже важливим питанням, оскільки юний читач співвідносить із власною особистістю ідеї та вчинки персонажів літературних творів, від них він вчиться будувати свої відносини із друзями, рідними, людьми, які його оточують, розрізняти погане та хороше

Реалізація концептів відбувається за допомогою мовних засобів, які акумулюють в собі його зміст, змінюючи чи доповнюючи його. Концепти «Freundschaft» та «Liebe» належать концептів, які формують основу концептосфери будь-якого етносу, оскільки в них закладені найвищі моральні цінності, набуті культурою та мораллю певного народу, який вміщує в них ті поняття, що відображають його світогляд та світосприйняття. В романі «Маленький вампір» йдеться про зародження справжньої дружби між двома 13-літніми підлітками, які належать до різних «паралельних» світів – світу вампірів та світу смертних людей. Кожен із підлітків переживає певні труднощі пубертатного періоду. Тому тема справжніх дружніх відносин та емоцій, їх векторна спрямованість заслуговує ретельного дослідження. Досить актуальним в галузі наукових досліджень є питання способів мовної вербалізації концептів в тексті твору художньої літератури для дітей. Це дає змогу проаналізувати глибинні стилістичні та семантичні структури концептів в іншомовному культурному просторі, розкрити індивідуальні авторські ідеї та уявлення про них, що, в свою чергу, дозволяє більш точно зрозуміти авторський замисел та ідейне наповнення твору.

Ключові слова: *концепт, засоби вербалізації, культурологія, культура, дитяча література.*

Ruslana GONCHARUK,*orcid.org/0000-0001-6858-1647**Senior Lecturer at the Department of Practice German and French
Rivne State University for the Humanities
(Rivne, Ukraine) Ruslana_box_2@ukr.net***VERBALIZATION OF THE CONCEPTS OF “FRIENDSHIP” AND “LOVE”
IN GERMAN LANGUAGE LITERATURE FOR CHILDREN (ON THE MATERIAL
OF A. SOMMER-BODENBURG’S NOVEL “LITTLE VAMPIRE”)**

The presented scientific research is devoted to the research of verbalization of concepts and an attempt to analyze ways of verbalization of concepts “Friendship” and “Love” in the text of the novel for children by German writer Angela Sommer-Bodenburg “Little Vampire”. Although a significant amount of scientific work is currently devoted to the study of concepts in linguistics, the study of the conceptual sphere of literature for children is only beginning to attract the attention of researchers. The content and ideological direction of fiction for children remains a very important issue, because the young reader relates to his own ideas and actions of the characters of literary works, from them he learns to build relationships with friends, family, people around him, distinguish between good and bad. The realization of concepts takes place with the help of language tools that accumulate its content, changing or supplementing it. The concepts of “Friendship” and “Love” belong to the concepts that form the basis of the conceptosphere of any ethnic group because they enshrine the highest moral values acquired by culture and morals of a nation, which contains those concepts that reflect its worldview and world apprehension. The novel “Little Vampire” is about the emergence of a true friendship between two 13-year-olds who belong to different “parallel” worlds – the world of vampires and the world of mortals. Each of the adolescents is experiencing certain difficulties during puberty. Therefore, the theme of true friendships and emotions, their vector orientation deserves careful study. The question of ways of verbalization

of concepts in the text of a work of fiction for children is quite relevant in the field of scientific research. This allows to analyze the deep stylistic and semantic structures of concepts in a foreign cultural space, to reveal individual author's ideas and ideas about them, which, in turn, allows to more accurately understand the author's intention and ideological content of the work.

Key words: concept, means of verbalization, culturology, culture, literature for children.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день досить актуальним вектором в сучасній науці залишається питання дослідження мови, культури та мислення, які формують мовну картину світу певного народу. Мова є матеріальним втіленням процесу мислення та відображенням людської свідомості. Мова також акумулює та відображає знання про навколишню дійсність. Система цих знань складається із концептів, «ментальних утворень, які являють собою значимі усвідомлені типізовані фрагменти досвіду, які зберігаються в пам'яті. Типізація цих одиниць закріплює уявлення у вигляді різноманітних стереотипів, їх усвідомлення дає можливість передати інформацію про них іншим людям, їх значимість закріплює в індивідуальному та колективному досвіді важливі ... характеристики дійсності.» (Карасик, 2005: 95)

Аналіз досліджень. Концепт як об'єкт дослідження перебуває в полі зору когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології, культурології, психології, філософії та ін. В сучасній мовознавчій науці розглядається декілька напрямків дослідження концептів. Серед них лінгвокогнітивний та лінгвокультурологічний. Концепти перебували в полі зору таких представників когнітивної лінгвістики як Ж.Р. Андерсон, Р. Джекендофф, Дж. Лакофф, А.П. Бабушкін, Болдирев М.М., О.С. Кубрякова, І.О. Тарасова та ін. Серед представників лінгвокультурології дослідженням концептів присвячені праці С.А. Аскольдова-Алексеева, Н.Д. Арутюнової та А. Вержбицької, яка дає визначення концепту як об'єкту «із світу «Ідеальне», який має ім'я та відображає певні культурно-зумовлені уявлення людини про світ «Дійсність». А сама дійсність дана нам в мисленні (не у сприйнятті) саме через мову, а не безпосередньо» (Фрумкіна, 1992: 3). С.Г. Воркачов характеризує концепт виділяє дві його ознаки: «Концепт – це культурно відзначений вербалізований смисл, представлений в плані вираження цілим рядом своїх мовних реалізацій, які утворюють відповідну лексико-семантичну парадигму. План змісту лінгвокультурного концепту включає ... два ряди семантичних ознак. По-перше, в нього входять семи, спільні для всіх мовних реалізацій, які «з'єднують» лексико-семантичну парадигму та утворюють його понятійну чи прототипову основу. По-друге, туди вхо-

дять семантичні ознаки, спільні ... для частини його реалізації, які відзначені лінгвокультурною, етносемантичною специфікою та пов'язані з ментальністю носіїв мови чи з менталітетом національної мовної особистості» (Воркачов, 2003: 274) Д.С. Ліхачов характеризує концепт як розумову одиницю, яка відображує та інтерпретує явища дійсності залежно від освіти, особистого досвіду, професійного та соціального досвіду носія мови та, будучи певним чином узагальненням різних значень слова в індивідуальній свідомості носіїв мови, дозволяє тим, хто спілкується, долати індивідуальні розбіжності в розумінні слів, що існують між ними. (Лихачев, 1997: 281) В.І. Карасик виділяє три типи концептів: 1) спеціалізовані етнокультурні та соціокультурні концепти, які в «концентрованому вигляді» виражають особливості відповідної культури; 2) неспеціалізовані концепти, культурна специфіка яких виражена в меншій мірі та вимагає пошуку прихованих культурно значимих асоціацій; 3) універсальні концепти, які не мають культурної специфіки. (Карасик, 2005: 96) Вчений розрізняє когнітивні та культурні концепти. На його думку, когнітивні концепти – «це індивідуальні змістові ментальні утворення, які структурують та реструктурують навколишню дійсність», а культурні концепти – «це колективні змістові ментальні утворення, які фіксують своєрідність відповідної культури». (Карасик, 2005: 96-97) Підсумовуючи головні розбіжності тлумачення концепту в когнітивній лінгвістиці та лінгвокультурології, В.І. Карасик зауважує: «З позицій когнітивної лінгвістики ми рухаємося від людини до культури, з позицій лінгвокультурології – від культури до людини» (Карасик, 2005: 97)

Мета статті полягає у дослідженні засобів лексичної вербалізації концептів «Freundschaft» та «Liebe» у німецькомовній дитячій літературі (на прикладі роману «Der kleine Vampir» Анжели Зоммер-Боденбург).

Виклад основного матеріалу. Концепти «любов» та «дружба» належать до числа базових концептів переважної більшості культур, які відображують загальноприйняті людські цінності, що складають модель ціннісної картини світу. Але кожен етнос закріплює в даних концептах саме ті цінності та доміанти, які він напрацював

протягом своєї історії розвитку. Любов – форма духовної культури, яка представлена в тезаурусі людини як індивідуальне переживання почуття відданості людям, предметам та явищам навколишнього світу, ідеям, мріям, самій собі, коли об'єкт цього почуття стає вище та дорожче власного «Я»... (Луков, Луков, 2011)

Концепт «любов» досліджували С.Г. Воркачов, В.І. Карасик, Т. Рябініна, М. Красавський, Е. Дай, І. Гребе, А. Майнберг, Ж. Мюллерс, Керрол Е. Ізард та інші. В.І. Карасик відносить «любов» до концептів-регулятивів, «ментальних утворень, у змісті яких головне місце займає ціннісний компонент» (Карасик, 2005: 98) На думку вченого, саме регулятивні концепти представляють найбільший інтерес для виявлення особливостей ментальності певного етносу чи певної групи у його складі. (Карасик, 2005: 98) С.Г. Воркачов відносить концепт «любов» наряду із концептом «щастя» до телеономних концептів, вищих духовних цінностей, «які створюють та втілюють для людини етичний ідеал, прагнення до якого створює моральне оправдання її життю, – ідеал, заради якого варто жити і не шкода вмерти: щастя – «спонукальний мотив любих вчинків любої людини, навіть того, хто збирається повіситись» (Паскаль), кохання, яке керує світом, краса, яка вимагає жертв та врятує світ, істина, свобода, справедливість та віра, за яку йдуть на смерть, і т.д. Телеономні концепти можуть приймати «агоністичну», негативну форму та надавати моральній свідомості «антицінності» – те, боротьбі з чим можна присвятити своє життя: зло, підлість, несправедливість.» (Воркачов, 2003: 24) К. Ізард вказує на багатогранність складових компонентів концепту «любов» та виділяє такі типи любові, як романтичне кохання, любов між батьками та дитиною, братську любов, дружнє поєднання, любов до батьківщини та рідного дому, любов до тварин, любов до цінностей та ідеалів, любов до Бога. К. Ізард розрізняє любов як переживання та любов як відношення. (Ізард, 2012) У словнику німецької мови «Liebe» тлумачиться як сильне почуття тяжіння, сильна прихильність до близької людини, зв'язок з певною людиною, який базується на основі сильного фізичного, духовного, емоційного потягу, поєднаного з прагненням бути разом, відданістю та ін., статевий контакт, емоційне відношення до речі, ідеї та ін. (Duden)

Концепт «дружба» також постійно перебуває в полі зору лінгвістів. Дослідженню концепту «дружба» присвячені праці О.Д. Шмельова, М.Ф. Хаметової, О.О. Арапової, М.А. Хізової та ін. А. Вежбицька вважає даний концепт дуже

важливим для лексики, так як «... друзі ... це люди, на яких можна покластися, коли потрібно знайти допомогу та підтримку» (Вежбицька, 2001: 109) Тлумачний словник німецької мови визначає «Freundschaft» як: *auf gegenseitiger Sympathie beruhendes Verhältnis von Menschen zu einander* (Duden, 2010: 396) В словнику синонімів німецької мови читаємо наступний синонімічний рід до даного концепту: *Beziehung, Kameradschaft, Verbundenheit, Vertrautheit, Zuneigung, Zusammengehörigkeit* (Duden, 2016: 127)

Роман «Der kleine Vampir» Анжели Зоммер-Боденбург відноситься до жанру дитячої літератури та присвячений темі дружби двох хлопчиків-підлітків, представників, так би мовити, двох паралельних світів – світу живих людей та світу вампірів. Дослідження функціонування концептуального ряду в творах дитячої художньої літератури викликає значний інтерес. Оскільки в дитячі роки закладаються основи світосприйняття та розуміння основних загальнолюдських ціннісних категорій. Дитина сприймає навколишній світ, пропускаючи його через власну свідомість. Досить важливим джерелом отримання та засвоєння інформації про ціннісні категорії дитиною є художня література. Юний читач співвідносить із власною особистістю ідеї та вчинки персонажів літературних творів, від них він вчиться будувати свої відносини із друзями, рідними, людьми, які його оточують, розрізняти погане та хороше.

Концепти «Freundschaft» та «Liebe», які належать до числа концептів, що виражають загальнолюдські цінності, в романі представлені досить розмаїтим рядом смислових планів. Він включає в себе такі компоненти концепту «Freundschaft» як інтерес, подібність характерів та вподобань, довіра, турбота, страх та ін. Концепт «Liebe» представлений смисловим рядом, який включає в себе такі компоненти як цікавість, сором'язливість, перше романтичне почуття, ревності та ін. Вербалізація концепту «Freundschaft» як і концепту «Liebe» в романі «Der kleine Vampir» відбувається на фонетичному, лексичному, граматичному та стилістичному рівнях.

Щодо фонетичного рівня, то в романі присутні наступні засоби реалізації концептів «Freundschaft» та «Liebe»:

– Багатозначні паузи, звуконаслідування та особливе повторення слів та звуків: «*Ich habe ganz schlechtes B-Blut, ... ich muss immer Ta-Ta-Tabletten nehmen*», «*J-ja, ... ich w-wollte dich auch gar nicht ärgern ...*», «*Psst! ... Feind hört mit!*», «*Der – der Umhang gehört meinem F-Freund*», «*Er – er hat es mir gesagt*», «*Gu-gutes Herz, ... wie meinst du*

das?»), «*Na ja, jetzt wussten die Eltern wenigstens, wer Rüdiger war, und würden ihm in Zukunft nicht mehr damit auf die Nerven fallen, wann sie seinen Freund denn nun endlich kennenlernen könnten. --- Nun kannten sie ihn ja!*» – концепт «Freundschaft»; «*Du – du magst mich nicht! ... du hast eine andere Freundin!*», «*Hauptsache, wir mögen uns!*», «*Ich wollte dir ja etwas vorlesen, ... eine echte Vampir-Liebesgeschichte!*», «*W-a-a-s bin ich?*» – концепт «Liebe» (9).

Серед граматичних засобів вербалізації концептів «Freundschaft» та «Liebe» в романі зустрічаються :

– Окличні речення: «*Das Ding im Fenster war schlimmer als King Kong, schlimmer als Frankenstein und schlimmer als Dracula! Es war das Grauensvollste, was Anton je gesehen hatte! Ein Vampir! ... Jawohl, ein Vampir!*», «*Wenn er nur wüsste, wie er den Vampir warnen könnte!*», «*Seit einer Woche hatte er sich auf diesen Abend gehört!*», «*Aber Anton, ... ich denke, wir sind Freunde!*», «*Na, du hast Freunde!*» – концепт «Freundschaft»; «*Du – du magst mich nicht! ... du hast eine andere Freundin!*» – концепт «Liebe» (9).

На лексичному рівні концепти «Freundschaft» та «Liebe» вербалізуються за допомогою:

– іменника «Freund», та різних його форм: «*Na, du hast Freunde!*», «*... wann sie seinen Freund denn nun endlich kennenlernen könnten...*», «*Der – der Umhang gehört meinem F-Freund*», «*... unter Freunden doch nicht!*», «*Wer ist Anna? Meine Freundin*» – концепт «Freundschaft», «*Du – du magst mich nicht! ... du hast eine andere Freundin!*» – концепт «Liebe» (9)

– дієслів: «*Ich wollte dich nicht ängstigen, wirklich nicht. Entschuldige bitte!*», «*Aber es geht ihm doch nicht gut, ... wir müssen uns um ihn kümmern.*», «*Kümmern ... das ist, wenn du dich mit jemandem beschäftigst, wenn du mit ihm Spiele machst, ihm etwas vorliest, ihm Geschichten erzählst, ihn tröstest ...*», «*Bestimmt würde ich dir mit normalen Sachen noch besser gefallen, oder?*» – концепт «Freundschaft»; «*Hauptsache, wir mögen uns!*» (9)

– прикметників та прислівників, включаючи і субстантивовані: «*Ich bin dir nicht mehr böse. Und du?*», «*Die Arme!*», «*Ich hab Anton doch nur künst-*

lich beatmet», «*Armer Anton!*» – концепт «Freundschaft»; «*Sind die auch so nett wie du?*», «*Wirklich? Sagte Anna und warf Anton einen zärtlichen Blick zu*», «*Riechst du was? Fragte sie fröhlich und sah ihn strahlend an*», «*Für einen Vampir sieht sie ja eigentlich recht gut aus*», «*Bestimmt würde ich dir mit normalen Sachen noch besser gefallen, oder?*» – концепт «Liebe» (9)

В романі присутні також стилістичні засоби вираження концепту «Freundschaft»:

– метафори: «*Aber Anton ... ist es nicht viel wichtiger, ob jemand ein gutes Herz hat oder nicht?*», «*Dass du dich auf ihn verlassen kannst*» – концепт «Freundschaft»; «*Wirklich? Sagte Anna und warf Anton einen zärtlichen Blick zu*», «*Riechst du was? Fragte sie fröhlich und sah ihn strahlend an*», «*Aber wie kam er überhaupt auf solche Gedanken? Er und ein Vampir-Mädchen!*», «*Anton denkt genau das Richtige, ... nämlich, dass du eine alberne, verliebte Gans bist!*», «*Auf ihrem Gesicht zeigte sich Enttäuschung*» – концепт «Liebe» (9).

– епітети: «*Anna die Zahnlose. Sie hatte ein kleines, schneeweißes Gesicht, rosa Augen und einen runden Mund. Freundlich lächelte sie Anton zu*», «*Jetzt wurde sie rot*», «*Annas Gesicht war dunkelrot geworden*», «*Für einen Vampir sieht sie ja eigentlich recht gut aus*», «*Ich finde dich viel, viel mehr als nur nett*» – концепт «Liebe» (9)

Висновки. Отже, проведений аналіз показав, що у тексті роману Анжели Зоммер-Боденбург «Der kleine Vampir» яскраво представлені концепти «Freundschaft» та «Liebe», які належать до числа базових концептів будь-якого етносу та завжди будуть складати тематичне ядро переважної більшості творів усіх видів мистецтва, включаючи художню літературу. Дитяча література покликана відкрити перед юним широку браму у світ дорослих почуттів та моральних цінностей, навчити його правильно їх засвоїти та розрізняти. Серед засобів вербалізації даних концептів в романі представлені фонетичний, лексичний, граматичний та стилістичний. Перспективним, на наш погляд, може стати подальше детальне дослідження концептів у творчості Анжели Зоммер-Боденбург, як відображення авторського творчого стилю та художнього мовлення письменниці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вежицкая, А. Понимание культуры через посредство ключевых слов. М. : Языки славянской культуры, 2001. 288 с.
2. Воркачев С. Г. Культурный концепт и значение. Труды Кубанского государственного технологического университета: Сер. Гуманитарные науки. Т. 17, вып. 2: Краснодар, 2003. С. 268–276.
3. Воркачев С.Г. Сопоставительная семантика телеономных концептов «любовь» и «счастье» (русско-английские параллели): Монография. Волгоград : Перемена, 2003. 164 с.
4. Изард К. Э. Психология эмоций. Питер, 2012. 464 с. ISBN 978-5-314-00067-0.

5. Карасик В.И. Концепты-регулятивы. *Язык, сознание, коммуникация*: Сб. статей. Отв. ред. В. В. Красных, А. И. Изотов. М.: МАКС Пресс, 2005. Вып. 30. 260 с. (95–108). ISBN 5-317-01585-5.
6. Лихачев Д. С. Концептосфера русского языка. *Русская словесность. От теории словесности к структуре текста*. Антология / под ред. проф. В. П. Нерознака, М, 1997. С. 280–287.
7. Луков В.А., Луков В.А. Любовь: Константа мировой культуры. *Знание. Понимание. Умение*. 2011. № 4. URL: http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2011/4/Lukovs_The_Concept_of_Love/ (дата звернення: 22.02.2022)
8. Фрумкина Р.М. Концептуальный анализ с точки зрения лингвиста и психолога. *Научно-техническая информация. Сер. 2*. 1992. № 3. С. 3-9.
9. Angela Sommer-Bodenburg. *Der kleine Vampir*. Rowohlt, Tausend Mai, 1992, 128 s.
10. Duden. Die deutsche Rechtschreibung. URL: <https://www.duden.de/rechtschreibung/Liebe> (дата звернення: 15.02.2022)
11. Duden. Das Bedeutungswörterbuch. Wortschatz und Wortbildung: Der Duden in zwölf Bänden. Band 10. Bedeutungswörterbuch, 4., neu bearbeitete und erweiterte Auflage. Dudenverlag. Mannheim.Leipzig.Wien.Zürich., 2010, 1158 С. ISBN 978-3-411-04104-6.
12. Duden. Das Wörterbuch der Synonyme. 3., vollständig überarbeitete und erweiterte Auflage. Dudenverlag. Berlin, 2016, 353 с., ISBN 978-3-411-74483-1.

REFERENCES

1. Vegbistkaja A. Ponimanie kultur cherez posredstvo kljuchevih slov [Understanding cultures through keywords], М.: Jasiki slavjanskoj kultury, 288 p. [In Russian]
2. Vorkachev S.G. Kulturnij concept i znachenie. *Trudy kubanskogo gosudarstvennogo technologicheskogo universiteta* [Cultural concept and meaning. *Proceedings of the Kuban State Technological University*], Krasnodar, pp. 268–276 [In Russian]
3. Vorkachev S.G. Sopostavitelnaja semantika teleonomnih conceptov “ljubov” i “schastje” (russko-anglijskie paralleli): monografija [Comparative semantics of the teleonomic concepts “love” and “happiness” (Russian-English parallels): Monograph], Volgograd, 164p. [In Russian]
4. Izard Carrol. Psihologija emozij [Psychology of emotions], St. Petersburg. : Piter, 2012, p. 464 ISBN 978-5-314-00067-0 [In Russian]
5. Karasik W.I. Koncepty-reguljativy. *Jasik, sosnanije, komunikacija*. [Concepts-regulators. *Language, consciousness, communication: Sat. articles*], М. § МАКС Press, 260 p. [In Russian]
6. Lihachev D.S. Konceptosfera russkogo jasika. *Russkaja slovesnost. Ot teorii slovesnosti k structure texta*. Antologija [Conceptosphere of the Russian language. *Russian literature. From the theory of literature to the structure of the text*. Anthology], М., pp. 280–287 [In Russian]
7. Lukov W.A, Lukov W.A. Lubov: konstanta mirivoj kultury. *Znanije. Ponimanije. Umenije*. [Love: Constant of world culture. *Knowledge. Understanding. Skill*]. URL: http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2011/4/Lukovs_The_Concept_of_Love/ (date of application: 22.02.2022)
8. Frumkina R.M. Conceptualnij analiz s točki zrenija linqvista I psihologa. *Nauchnotehnicheskaja informazija* [Conceptual analysis from the point of view of a linguist and psychologist. *Scientific and technical information*], pp. 3–9 [In Russian]
9. Angela Sommer-Bodenburg. *Der kleine Vampir* [The little Vampire], Rowohlt, Tausend Mai, 128 p. [In German]
10. Duden. Die deutsche Rechtschreibung. [The German spelling] URL: <https://www.duden.de/rechtschreibung/Liebe> (date of application: 15.02.2022)
11. Duden. Das Bedeutungswörterbuch. Wortschatz und Wortbildung [The dictionary of meanings. vocabulary and word formation], Dudenverlag, 1158 p. [In German]
12. Duden. Das Wörterbuch der Synonyme [The dictionary of synonyms], Dudenverlag. Berlin, 353 p. [In German]